

ROZDZIAŁ 1

Transhumanizm – pojęcie i klasyfikacje

Trudności definicyjne transhumanizmu

Transhumanizm jest pojęciem niezwykle złożonym i interdyscyplinarnym. Używają go zarówno przedstawiciele nauk społeczno-humanistycznych, jak i reprezentanci nauk ścisłych, ze szczególnym uwzględnieniem badaczy w dziedzinie biotechnologii, nanotechnologii oraz medycyny. Nie powinno więc dziwić, że pojęcie to ma charakter rizomatyczny³ i nieustrukturyzowany. Owa rizomatyczność i interdyscyplinarność jest pierwszą trudnością w wypracowaniu spójnej, jednoznacznej definicji. Podejście ściśle zakłada bowiem ujęcie zagadnienia przez *praxis*, a zatem widzialne formy zastosowania nowoczesnych technologii do przekraczania barier biologicznych. Przykładami mogą być soczewki kontaktowe, aparaty słuchowe, protezy czy środki antydepresyjne⁴. Wszystkie one spełniają kryterium wykorzystania nowych technologii dla udoskonalenia człowieka oraz jego możliwości poznawczych. Nurt badań humanistyczno-

---

³ Termin „rizomatyczny” wywodzi się z teorii krytycznej i oznacza skomplikowaną, nieustrukturyzowaną figurę, której system korzeni przypomina kłącze. Do teorii krytycznej wprowadzili go Gilles Deleuze i Félix Guattari. Zob. M. Mikołajczyk, *Niektóre pojęcia i słowa klucze teorii krytycznej*, „Teoria Polityki” 2018, nr 2, s. 77.

⁴ J. Łepkowski, „Transhumanizm – nowa religia?”, praca magisterska przygotowana na UW pod kierunkiem M. Prejsa, Warszawa 2018, s. 9.

-społecznych kładzie natomiast większy nacisk na refleksje o przyszłości modyfikacji biotechnologicznych oraz ich szerokim zastosowaniu w kulturze, społeczeństwie i polityce.

Kolejny problem definicyjny wynika z faktu, że transhumanizm jest pojęciem stosunkowo nowym i niezrozumiałym. To zaś sprawia, że wywołuje skrajne emocje oraz rodzi wiele teorii spiskowych. Na portalach internetowych możemy znaleźć informacje, że transhumaniści to „globalni eugenicy” mający na celu zatruwanie ludzi, czy też rozmaite teorie dotyczące zamiarów wprowadzenia ery postludzkiej przez pandemię COVID-19⁽⁵⁾. Temat transhumanizmu bardzo często łączy się także z popularną wśród przedstawicieli spiskowych teorii agendą New World Order⁶. To wszystko sprawia, że badania nad zagadnieniem transhumanizmu spotykają się ze społeczną krytyką i dużą nieufnością.

Odrzucając jednak ideologiczną niechęć i posługując się elementami wspólnymi, spajającymi różnorodne koncepcje i dziedziny badawcze, możemy stwierdzić, że celem transhumanizmu z pewnością jest modyfikowanie człowieka za pomocą nowoczesnych technologii. Możemy także śmiało orzec, że „transhumanizm” oznacza zarówno prąd filozoficzny, który redefiniuje pojęcie natury oraz porządku naturalnego, jak i ruch społeczno-polityczny z konkretnymi celami i postulatami. Najpełniejszą i najbardziej uniwersalną definicję prezentuje *Encyclopedia Britannica*, łącząc w sobie oba te elementy:

Transhumanizm, ruch społeczny i filozoficzny poświęcony promowaniu badań i rozwoju nowoczesnych technologii ulepszających człowieka. Takie technologie miałyby rozszerzać lub zwiększać ludzką percepcję zmysłową, zdolności emocjonalne lub poznawcze, a także radykalnie poprawiać zdrowie człowieka i wydłużać jego życie. Tego rodzaju modyfikacje wynikające

---

⁵ A. Lantian, M. Rose, *Conspiracy Belief and Transhumanism*, artykuł w trakcie recenzji, <https://psyarxiv.com/pt8j7/download?format=pdf>, dostęp: 24.05.2022 r.

⁶ Teoria NWO (Nowy Porządek Świata) zakłada utworzenie autorytarnego rządu światowego przez nieznaną, globalną elitę władzy. Jednym z elementów kontroli nad człowiekiem, który miały być przez nich stosowane, jest właśnie transhumanizm.

---

z zastosowania technologii biologicznych lub fizycznych byłyby mniej lub bardziej trwałe i zintegrowane z ludzkim ciałem⁷.

Warto jednak przytoczyć również nieco inną definicję z tzw. *Transhumanist FAQ*, gdzie publikowane i aktualizowane są odpowiedzi na podstawowe pytania związane z tytułowym pojęciem:

Transhumanizm jest sposobem myślenia o przyszłości, który opiera się na założeniu, że gatunek ludzki w swojej obecnej formie nie reprezentuje końca naszego rozwoju, ale raczej stosunkowo wczesną fazę⁸.

Wykładnia stosowana przez członków stowarzyszenia Humanity+ wydającego *Transhumanist FAQ* opiera się przede wszystkim na fundamencie filozoficznym (intelektualnym). Transhumanizm w ich rozumieniu nie jest praktycznym projektem politycznym, tylko pewnego rodzaju ideologicznym fantazmatem. Prezentowana przez Humanity+ definicja ma przez to niezwykle wąski charakter i nie oddaje szerokiego zakresu denotacyjnego, jaki ma pojęcie transhumanizmu.

Klasyczne definicje transhumanizmu

Aby możliwie precyzyjnie wyartykułować pojęcie transhumanizmu, należy prześledzić jego historyczną genezę oraz ewolucję. Nick Bostrom w artykule *A History of Transhumanist Thought*⁹ sięga aż do starożytnych korzeni tego zjawiska. Powołując się m.in. na *Epos*

---

⁷ *Transhumanism*, [w:] Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/transhumanism>, dostęp: 8.01.2022 r. Jeśli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenie cytatów pochodzi ode mnie.

⁸ *Transhumanist FAQ*, Humanity+, <http://humanityplus.org/philosophy/transhumanist-faq/>, dostęp: 8.01.2022 r.

⁹ N. Bostrom, *A History of Transhumanist Thought*, „Journal of Evolution & Technology” 2005, t. 14, nr 1.

o *Gilgameszu*¹⁰ czy mit o Prometeuszu, wskazuje, że ludzie od zawsze zastanawiali się, jak przekroczyć granice biologiczne. Przypomina też, że na przestrzeni wieków pracowano nad różnymi rozwiązaniami (np. alchemia) mającymi na celu zapewnić człowiekowi lepsze i dłuższe życie bądź nawet nieśmiertelność¹¹.

Sięgając jednak do bardziej współczesnych idei ulepszania człowieka, warto wspomnieć o Julianie Huxleyu, który jest uważany za intelektualnego prekursora transhumanizmu¹². Ów angielski biolog użył tego terminu po raz pierwszy w eseju z 1957 roku. Charakterystyczne dla jego rozumienia transhumanizmu było bezpośrednie wiązanie go z eugeniką. Huxley sądził bowiem, że niższe warstwy społeczne są biologicznie gorsze, a transhumanizm jest ideą, która może poprawić „pulę genetyczną” społeczeństwa¹³. Ponadto autor w swoim eseju ogłosił człowieka „dyrektorem zarządzającym największego przedsiębiorstwa ze wszystkich – ewolucji”¹⁴, tym samym torując drogę przyszłym transhumanistom chcącym przekraczać granice biologii.

Od momentu publikacji eseju Huxleya koncepcje transhumanistyczne coraz częściej są łączone z posthumanistycznym porządkiem. Z tego względu za definicję transhumanizmu w jego współczesnym rozumieniu przyjmuje się najczęściej tę pochodzącą z eseju Maxa More'a *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*¹⁵:

Transhumanizm jest gałęzią filozofii, która stara się skierować nas w stronę kondycji postludzkiej. Transhumanizm przejmuje wiele momentów huma-

---

¹⁰ *Epos o Gilgameszu* to sumeryjskie opowiadanie z ok. 1700 roku p.n.e. Nick Bostrom doszukuje się w nim idei nieśmiertelności, czyli głównego postulatu nurtu immortalistycznego (zostanie on opisany szerzej w dalszej części pracy). Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² G. Wolbring, *Why NBIC? Why Human Performance Enhancement?*, „European Journal of Social Sciences” 2008, t. 21, nr 1, s. 31.

¹³ Zob. J. Huxley, *New Bottles for New Wine*, Chatto & Windus, London 1957.

¹⁴ M. Soniewicka, *Transhumanizm. Kilka uwag na temat filozoficznych źródeł sporu o ideę biomedycznego ulepszania moralnego*, „Ethics in Progress” 2015, t. 6, nr 1, s. 38.

¹⁵ K. Szymański, *Transhumanizm*, „Kultura i Wartości” 2015, nr 13, s. 134.

nizmu: szacunek dla rozumu oraz nauki, nacisk na postęp oraz nastawienie na człowieczeństwo (transludzi), a nie na nadprzyrodzoną wiarę w przyszłe życie. Postuluje wykorzystywanie nauki oraz technologii – głównie neurobiologii, biotechnologii i nanotechnologii – w celu przewyższenia ludzkich ograniczeń oraz polepszenia kondycji ludzkiej¹⁶.

Propozycja More'a – podobnie jak przedstawiona wyżej definicja sporządzona przez organizację Humanity+ – ma jednak charakter jednoznacznie pozytywny. Posługiwanie się więc tą formułą sprawia, że irracjonalne byłoby pisanie o zagrożeniach, jakie niesie za sobą transhumanizm. Aby jak najobiektywniej opisać jego polityczne konsekwencje, należy przyjąć definicję, która nie zawiera w sobie oceny całego zjawiska.

Próba definicji opisowej

Próba stworzenia definicji, która w całości zobiektywizowany sposób oddałaby wszystkie istotne elementy transhumanizmu, byłaby niezwykle trudnym zadaniem. Z tego powodu definicja utworzona na potrzeby tej pracy koncentruje się na społeczno-politycznych aspektach transhumanizmu i nie zawiera w sobie oceny, która z góry pozwalałaby skategoryzować to zjawisko jako pozytywne bądź negatywne. Na podstawie syntezy różnych prób scharakteryzowania pojęcia transhumanizmu proponuję poniższą definicję.

Transhumanizm oznacza nurt badawczy, który zajmuje się konsekwencjami zastosowania nowych technologii dla modyfikowania człowieka. Jego przedstawiciele, obserwując przemiany zachodzące w dziedzinie biotechnologii, nanotechnologii, neurobiologii czy medycyny, badają, jakie mogą mieć one zastosowanie oraz śledzą ich konsekwencje zarówno dla podmiotów indywidualnych, jak i dla całego społeczeństwa. Transhumanizm oznacza także ruch społeczno-

---

¹⁶ M. More, *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*, „Extropy” 1990, nr 6, s. 6–12.

-polityczny, który promuje rozwiązania zmierzające do rozwoju i upowszechnienia tych badań.

Od humanizmu do posthumanizmu

Posthumanizm jest pojęciem, które niekoniecznie musi być związane z transhumanizmem. Monika Bakke, definiując posthumanizm, wskazała jego dwa podstawowe nurty: posthumanizm krytyczny, wyrażający nieufność wobec zbyt entuzjastycznych postaw protechnologicznych i jednoznacznie krytykujący postawę antropocentryczną¹⁷, oraz transhumanizm, który postuluje przeprowadzenie technorewolucji ku postczłowiekowi¹⁸.

Pojęcie posthumanizmu zostało użyte po raz pierwszy przez Ihaba Hassana w 1977 roku. W swoim wykładzie *Prometheus as Performer. Toward a Posthumanist Culture?* zauważył on, że obserwujemy koniec humanizmu, ponieważ model antropocentryczny, a zatem taki, który człowieka stawia w centrum świata natury, dobiega końca¹⁹. Zdaniem Elaine L. Graham ów kryzys jest związany z zacieraniem się granic pomiędzy człowiekiem a naturą oraz człowiekiem a technologią, co w konsekwencji prowadzi do upadku wyjątkowości ludzi jako gatunku²⁰. Model antropocentryczny został jednak odrzucony już nieco wcześniej, za sprawą Edwarda Wilsona, który stworzył pojęcie socjobiologii²¹. Autor ten analizował człowieka jako jeden

---

¹⁷ M. Bakke, *Posthumanizm. Człowiek w świecie większym niż ludzki*, [w:] J. Sokolski (red.), *Człowiek wobec natury – humanizm wobec nauk przyrodniczych*, Neriton, Warszawa 2010, s. 338.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Zob. I. Hassan, *Prometheus as Performer. Toward a Posthumanist Culture?*, „Georgia Review” 1977, t. 31, nr 4.

²⁰ E.L. Graham, *Representations of the Post/Human. Monsters, Aliens and Others in Popular Culture*, Manchester University Press, Manchester 2002, s. 11.

²¹ Za datę powstania socjobiologii uznaje się rok 1975, kiedy to została opublikowana praca Edwarda Wilsona *Sociobiology. The New Synthesis*, Harvard University Press, Cambridge 1975.

z wielu gatunków. Prowadził m.in. badania na owadach (mrówkach, osach, pszczołach, termitach) i obserwował, w jaki sposób tworzą one grupy społeczne i przystosowują się do otoczenia. Wilson tym samym zaprzeczył podstawowym tezom humanizmu, który człowieka uznaje za wyjątkowy gatunek i sytuuje go w centrum świata. Niektórzy badacze posthumanizmu zwracają jednak uwagę, że o ile humanizm koncentrował się na pytaniu, jak traktować człowieka²², o tyle posthumanizm stwierdza: „ludzkość to nie tylko ludzie”²³. W tym sensie posthumanizm stanowiłby płynną kontynuację humanizmu, włączając inne byty jedynie do obszaru jego zainteresowań. Należy zadać sobie jednak pytanie: czy odrzucając antropocentryzm, humanizm dalej nim pozostaje? Neil Badmington konstatował, że posthumanizm, mimo iż uważa humanistyczną wizję świata za nieaktualną, to nie postuluje odrzucenia całego jej dziedzictwa, a raczej jej aktualizację²⁴. Przyjęcie więc założenia, że posthumanizm „przepracowuje humanistyczną wizję człowieka”²⁵ i jest pewną kontynuacją idei humanistycznych, wymaga zmiany definicji człowieka.

Nancy K. Hayles w swojej książce *How We Became Posthuman* przedstawiła cztery założenia składające się na posthumanistyczne rozumienie człowieka²⁶. Według niej (post)człowiek jest redukowany do umysłu jako nośnika informacji – przy czym ów umysł nie musi mieć swojej „materialnej konkretyzacji”²⁷, a zatem nie musi wiązać

---

²² M. Hoły-Łuczaj, *Posthumanizm. Między metafizyką a etyką*, „Kultura i Wartości” 2015, nr 1 (11), s. 46–47.

²³ S. Herbrechter, *Posthumanism. A Critical Analysis*, Bloomsbury Publishing, London–New York 2013, s. 3, 34.

²⁴ N. Badmington, *Cultural Studies and the Posthumanities*, [w:] G. Hall, C. Birchall (red.), *New Cultural Studies. Adventures in Theory*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2006, s. 263.

²⁵ Zob. A. Krupa, *Filozoficzna koncepcja człowieka na gruncie posthumanizmu*, „Analiza i Egzystencja” 2021, nr 56, s. 77–80.

²⁶ Zob. N.K. Hayles, *How We Became Posthuman*, University of Chicago Press, Chicago 1999.

²⁷ Eadem, *W stronę ucieleśnionej wirtualności*, tłum. J. Matyja, „Sztuka i Filozofia” 2012, nr 41, s. 129.

się z komponentem biologicznym. Zdaniem Hayles owo ciało może zostać zastąpione przez protezę, która nie zaburzy procesów mentalnych. Postczłowiek ma także możliwość połączenia i współdziałania z inteligentnymi maszynami, ponieważ to świadomość, a nie biologiczne komponenty, jest traktowana jako siedlisko ludzkiej tożsamości²⁸. Jeżeli więc przyjąć, że dla idei humanistycznych kluczowa pozostaje ludzka tożsamość, to zgodnie z teorią Hayles posthumanizm można by uznać za zaktualizowaną wersję humanizmu.

Transhumanizm a posthumanizm – wzajemne relacje

Podjmując refleksję nad politycznymi konsekwencjami transhumanizmu, należy wskazać jego korelację z posthumanizmem. Z pewnością oba te terminy można powiązać z twierdzeniem, że współczesne możliwości ludzkiego organizmu stanowią jedynie pewien etap ewolucji²⁹. Podstawowa różnica wynika jednak z tego, że transhumanizm to etap przejściowy, między człowiekiem a bytem całkowicie postludzkiem³⁰. Transczłowiek oznacza bowiem cyborga przejściowego, istotę znajdującą się pomiędzy światem biologicznym a postbiologicznym. Postczłowiek oznacza natomiast istotę, która zostanie całkowicie odłączona od gatunku *homo sapiens*, stając się bytem nieludzkim³¹.

W dalszej części książki podjęta zostanie próba analizy zjawiska transhumanizmu w perspektywie biopolitycznej. Posthumanizm jako potencjalna konsekwencja transhumanistycznej rewolucji zostanie przedstawiony jedynie jako skutek nadchodzącej rewolucji

²⁸ A. Krupa, *Filozoficzna koncepcja człowieka*, s. 79.

²⁹ P. Filarska, *Zmiany rozumienia pojęcia podmiotu i przedmiotu w ujęciu posthumanizmu, transhumanizmu oraz filozofii zorientowanej na przedmiot*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2018, nr 21 (2), s. 13.

³⁰ Ibidem.

³¹ M. Klichowski, *Narodziny cyborgizacji. Nowa eugenika, transhumanizm i zmierzch edukacji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2014, s. 110–111.

technologicznej oraz przemian politycznych bezpośrednio z nią powiązanych. Pojęcia te są bowiem niekiedy używane także jako kategorie przeciwstawne³² (m.in. ze względu na antropocentryczny charakter transhumanizmu)³³, stąd nie mogą ani stanowić przedmiotu wspólnej analizy, ani być stosowane zamiennie.

---

³² M. Bakke, *Bio-transfiguracje. Sztuka i estetyka posthumanizmu*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, s. 12.

³³ Wyjątkiem jest subsystem zwany technogajaniem – jako jedyny reprezentuje on postawę antyantropocentryczną.